

T16 – Show, don't tell – neem je lezer serieus

Een verdieping op een eerdere bouwsteen.

Dit is onderdeel van de set praktische schrijfhulp van auteur Jurjen Biesbroek – laagdrempelig gereedschap voor beginnende schrijvers, oorspronkelijk bedoeld als zelfhulp voor zijn eigen schrijfontwikkeling.

01 Theorie: don't explain

Show, Don't Tell, ik wilde het toch nog een keer op een andere manier belichten omdat het niet een regel is die je iets verbiedt – zelfs niet dat je het terughoudend moet inzetten. In een eerdere bouwsteen is dit onderwerp al besproken vanuit de invalshoek dat tonen dramatiseert en vertellen iets samenvat. Stel dat je het inderdaad ziet als een voorschrift om zo een beter verhaal te schrijven; niet teveel samenvatten, maar meer dramatiseren, dus uitschrijven in handelingen en acties. Dat zou een behoorlijk slecht advies zijn want als je dat zou proberen, dan zou een roman tien keer zo dik worden en ontzettend saai. De vraag is niet hóéveel je toont of dat het meer zou moeten zijn, maar je moet weten wat tonen en vertellen voor je verhaal doen wanneer ze goed worden ingezet – en wat ze allebei kunnen verpesten wanneer dat niet gebeurt.

Even een simpel voorbeeld. Een beginnend schrijver gebruikt de zin: *Hij werd boos*. Vervolgens denkt hij aan de regel en vervangt deze emotie door een generiek lichamenlijk signaal – *zijn hart bonste in zijn keel, hij balde zijn vuisten*. Technisch klopt dat. Je laat het zien. Dus opgelost, want voldaan aan de regel.

Maar feitelijk gezien is het een lichaam dat op iets reageert, het personage doet helemaal niets: er is alleen een emotiewoord ingeruild voor een fysiek symptoom. Wordt je verhaal daar echt beter van? Nee, je kan het 'slecht showen' noemen.

'Slecht vertellen' is het tegenovergestelde probleem: de schrijver bouwt een krachtige scène op — scherpe dialoog, een onthullende handeling — en legt vervolgens alsnog uit wat de lezer al heeft begrepen, voor het geval het niet duidelijk genoeg was.

Participeren

Wat hier mist, is de ruimte voor de lezer om mee te doen. Een lezer is geboeid als hij wil meevoelen en meedenken met de held. Goed tonen én goed vertellen geven de lezer wat hij nodig heeft om het verhaal te beleven, zonder hem voortdurend te vertellen wat hij daarvan moet vinden of hoe hij het moet interpreteren. Wat mij betreft zou dit advies duidelijker zijn als het heette: 'Show - don't explain'.

De verschoven vraag

Het leven is ingewikkeld, genuanceerd. Mensen laten niet het achterste van hun tong zien, twijfelen aan zichzelf, houden bewust iets achter. (Als je andere bouwstenen hebt gelezen, herken je dit vast nog van de bouwsteen 'Dialoog').

Nog een voorbeeld om dit uit te leggen: Twee vrienden hebben ruzie. De een wil de ander behoeden voor het begaan van een gevaarlijke fout. De ander vindt dat de eerste zeurt en het probleem te groot maakt. Dat gaat over een specifieke situatie, maar er zit een laag onder. Het gaat ook over hun relatie en hoe de personages in elkaar zitten, hoe lang ze elkaar al kennen en wat ze samen hebben meegemaakt.

Als de ruzie niet tot inkeer leidt van de vriend die het gevaar tegemoet gaat, kiest de ander ervoor om de autosleutel van de eerst vriend in de gracht te gooien.

De lading ziet niet in: hoe laat ik zien dat mijn personage boos, bang of gekwetst is?

Maar: wat doet deze emotie met dít specifieke personage? Een generiek lichaamssignaal bewijst alleen dat een emotie aanwezig is. Een specifieke, onthullende handeling laat zien wie het personage is binnen die emotie — en dat is een wezenlijk ander soort informatie.

In dit voorbeeld kan de lezer bovendien zelf de interpretatie maken: is deze reactie kinderachtig, invoelbaar, wraakzuchtig, of alle drie tegelijk? Dat is aan de lezer om te bepalen, niet aan de schrijver om voor te kauwen. Precies dat overlaten aan de lezer is het verschil tussen een emotie tonen en een personage laten leven binnen die emotie.

02 Praktijkvoorbeelden van meesters

Van samenvatting naar specifiek moment — David Nicholls, *One Day*

Nicholls opent een passage met een samenvattende observatie over hoe de nachten en ochtenden in het leven van personage Dexter inmiddels in elkaar overlopen — verteld, in brede lijnen. Direct daarna zoomt de tekst in op één specifieke ochtend, met een exacte datum en tijd, en volgt Dexter concreet vanuit een taxi naar huis. Dat is vertellen en tonen die elkaar afwisselen op een bewuste manier: eerst de algemene toestand (vertellen, om tijd te comprimeren), dan het specifieke, gedramatiseerde moment (tonen, om de lezer erbij te halen) — geen van beide is fout, ze doen ieder hun eigen werk.

Vertellen én laten zien — een anekdote over gebrek aan humor

In een ander fragment vertelt de verteller eerst dát twee mensen humorloos zijn, en laat dat vervolgens ook zien via hun letterlijke, verwarde reactie op een grapje. Vertellen alleen zou de lezer de conclusie geven zonder het bewijs; tonen alleen zou de lezer misschien laten twijfelen wat de scène betekent. De combinatie — eerst kort vertellen wat er aan de hand is, dan laten zien hoe dat zich concreet uit — werkt soms verrassend goed.

03 Mijn voorbeeld: hoe ik het deed als beginnend schrijver

Terug naar de Karel/Sybren-confrontatiescène die we eerder al analyseerden. Karel heeft Sybren al weken geholpen om zijn leven op orde te krijgen, maar Sybren waardeert het nauwelijks en dan breekt Karel.

"Dit is bullshit," mompelde hij. Hij liet de kleren vallen. [...] "Ik ben je fucking dienstmeid niet," barste Karel, zijn stem hard. "Of je moeder."

Dit is een voorbeeld van goed tonen. De vallende kleren en de scherpe, specifieke woordkeuze ("dienstmeid", "je moeder") onthullen niet alleen dat Karel boos is, maar wát voor soort boosheid dit is: uitputting, gekwetste loyaliteit, een gevoel van miskenning. De lezer mag zelf bepalen hoe hij dat weegt.

De scène bewijst niet alleen dat Karel boos is, maar laat zien wát zijn boosheid met hém doet, in dit specifieke moment.

04 Zoek je eigen voorbeeld

Blader naar een emotioneel geladen scène in je eigen manuscript. Plaats hem in een van de vier vakken: goed tonen, slecht tonen (generiek lichaamssignaal), goed vertellen (functionele samenvatting), of slecht vertellen (een conclusie die de scène al gaf).

OEFFENING · 15–20 MINUTEN

Geleide micro-oefening: van generiek naar onthullend

Jouw oefening: zoek een generiek lichaamssignaal in je eigen manuscript (bonzend hart, samentrekkende borst, brok in de keel). Vervang het door een specifieke, concrete handeling die niet bewijst dát je personage iets voelt, maar laat zien wát die emotie met hém of haar doet.

Controle vraag: zou een lezer, zonder het emotiewoord, zelf kunnen bepalen hoe hij deze handeling moet interpreteren?

OPDRACHT · 30–45 MINUTEN

Zelfstandige toepassing: de conclusie schrappen

Jouw opdracht: zoek een scène waarin je, na een sterk getoonde emotie, alsnog een verklarende zin toevoegt die de lezer vertelt wat hij al begreep. Schrap die zin. Lees de scène opnieuw: komt de betekenis nog steeds over, nu zonder de uitleg?

Doel: vertrouwen dat een goed getoonde scène de conclusie niet nodig heeft — en merken hoeveel sterker de scène vaak wordt zodra die conclusie verdwijnt.

05 Zelfcontrole

Loop je manuscript na op de volgende vier punten.

- ☐ Bevat een emotioneel moment een generiek lichaamssignaal dat net zo goed bij elk ander personage zou passen?
- ☐ Voegt een scène na een sterk getoond moment alsnog een verklarende conclusie toe?
- ☐ Laat een getoonde emotie zien wát die emotie met dít specifieke personage doet, niet alleen dát de emotie er is?
- ☐ Mag de lezer zelf de betekenis van een handeling interpreteren, in plaats van dat jij die betekenis al vastlegt?

Dit onderdeel kun je uiteraard toepassen op elke scène die je zelf onderhanden neemt.

06 Samenvatting

Belangrijkste onderwerpen

Vier varianten in plaats van twee (goed/slecht tonen, goed/slecht vertellen); waarom slecht tonen en slecht vertellen hetzelfde effect op een lezer hebben; de verschuiving van "bewijs de emotie" naar "toon wat de emotie met dit personage doet"; vertellen en tonen die elkaar bewust afwisselen.

Kernpunten

Een generiek lichaamssignaal en een overbodige conclusie zijn twee kanten van dezelfde medaille: beide laten een lezer buitenspel staan, hoe verschillend ze ook aanvoelen. Goed tonen bewijst niet alleen dát een emotie bestaat, maar laat zien wie een personage is binnen die emotie — en laat de lezer zelf de interpretatie maken.

Conclusies en acties

Vervang generieke lichaamssignalen door specifieke, onthullende handelingen. Schrap verklarende zinnen na scènes die de betekenis al zelf dragen. Vraag bij elke emotie niet hoe je die toont, maar wat die emotie met dít personage doet.

BRONVERMELDING

Podcast: *Writer Unleashed*, Nanci Panuccio — aflevering #288 "When Show, Don't Tell Goes Wrong".

Literair voorbeeld: David Nicholls, *One Day* (2009). Toepassing: fragmenten uit *Het Algoritme van Verraad* (Jurjen Biesbroek, 2026).